

ИЗВЕШТАЈ О ОЦЕНИ ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ
Тема: *Проблем свести у филозофији духа и психотерапији*
Кандидаткиња: *мр Изабела Хубер*

I ПОДАЦИ О КОМИСИЈИ
<p>1. Датум и орган који је именовео комисију 21. јануар 2016. године, Сенат Универзитета у Новом Саду</p> <p>2. Састав комисије са назнаком имена и презимена сваког члана, звања, назива уже научне области за коју је изабран у звање, датума избора у звање и назив факултета, установе у којој је члан комисије запослен:</p> <ul style="list-style-type: none"> - др Дамир Смиљанић, ванредни професор, ужа научна област Филозофске науке, 21. март 2012. године, Филозофски факултет у Новом Саду, ментор, - др Уна Поповић, доцент, ужа научна област Филозофске науке, 25. јун 2015. године, Филозофски факултет у Новом Саду, - др Горан Голубовић, редовни професор, ужа научна област Психологија, 5. децембар 2011. године, Филозофски факултет у Нишу, - др Артур Бјелица, ванредни професор, ужа научна област Гинекологија и опстетриција, 17. септембар 2014. године, Медицински факултет у Новом Саду.
II ПОДАЦИ О КАНДИДАТУ
<p>1. Име, име једног родитеља, презиме: Изабела (Бранко) Хубер</p> <p>2. Датум рођења, општина, држава: 11. јун 1963. године, Београд (Савски венац), Република Србија (Југославија)</p> <p>3. Назив факултета, назив студијског програма дипломских академских студија – мастер и стечени стручни назив Филозофски факултет у Београду, Основне академске студије Психологије, Дипломирани психолог; Магистарске студије Психологије, Магистар психологије</p> <p>4. Година уписа на докторске студије и назив студијског програма докторских студија 2009. година, Интердисциплинарне студије (Филозофија, Психологија)</p> <p>5. Назив факултета, назив магистарске тезе, научна област и датум одбране: Филозофски факултет у Београду, <i>Перцептивна латерализација и визуелне уметности</i>, Психологија (Психологија опажања), 2. јун 1993. године</p> <p>6. Научна област из које је стечено академско звање магистра наука: Психологија</p>
III НАСЛОВ ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ: <i>Проблем свести у филозофији духа и психотерапији</i>
IV ПРЕГЛЕД ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ: Навести кратак садржај са назнаком броја страна, поглавља, слика, шема, графикона и сл. Број страница: 431, број поглавља: 7, број слика: 4, број табела: 1, број референци: 221

V ВРЕДНОВАЊЕ ПОЈЕДИНИХ ДЕЛОВА ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ:

1. Увод (стр. 22–49)

Кандидаткиња, одн. ауторка своја разматрања започиње указивањем на актуелност обрађиване тематике. Проблем свести, њеног одређења и објашњења, представља један од најтежих, али и најинтригантнијих проблема којима се данас баве филозофија и науке. Управо појава дисциплина као што су *когнитивна психологија*, проучавање *вештачке интелигенције*, тзв. *неуронауке*, показала је како је могуће доћи до нових увида у менталне феномене путем коришћења објективистичке методологије и изучавања неурофизиолошких процеса, чиме је превазиђен или барем заобиђен у традицији доминирајући дуализам (тело и душа као засебне супстанције). Додатни корак у развоју иновативног проучавања „духа“ је етаблирање једне нове филозофске дисциплине – *филозофије духа* (енгл. *Philosophy of Mind*, нем. *Philosophie des Geistes*). Она под утицајем тзв. *обрта ка језику* носи изразит аналитички предзнак, што значи да њен фокус лежи на проучавању језика којим описујемо и изражавамо наша ментална стања у најширем смислу те речи (когнитивни, волитивни, емотивни процеси). Поред тога се у англосаксонском контексту формирала посебна област проучавања феномена свести: *студије свести* (*Consciousness Studies*). Оно што проучавање свести као други главни извор чини неопходним јесте потреба савременог човека да се увек изнова оријентише у свом динамичном социо-културном окружењу. Један покушај да се помогне приликом тог оријентисања јесте *психотерапија*. Савремена психотерапија се не може ограничити на чисто објективистички приступ, којим би се занемарио аспект субјективности. Поред тога се – у интеракцији са традицијом контемплативних пракси из азијског простора – развијају и разни програми менталног тренинга који се на посебан начин могу тумачити као одговор на изазов одређења феномена свести. — Ауторка на адекватан начин уводи у тематику рада: путем историјског лоцирања обраде проблема свести у данашњем контексту, те појашњењем главних области проучавања феномена духа: филозофије духа и психотерапије – у томе она препознаје „интердисциплинарни карактер“ свог рада (види стр. 28). Тиме се јасно указује на двостраност обрађиване тематике: с једне стране теоретско појашњавање феномена свести, узимајући у обзир резултате истраживања посебно на тлу аналитичке филозофије духа као и неурофилозофије, с друге стране примена резултата појмовне анализе на практичне проблеме на које наилазе психотерапеути приликом пружања помоћи савременом човеку у процесу оријентисања у свом социјалном окружењу. Већ овде се указује на једну од главних црта ауторкиног приступа проблему свести у овом раду – *анти-редукционистички* програм који истиче несводљивост интрапсихичких феномена на чисто објективистички описиве детерминанте психичког живота. Отуда ће посебан акценат у раду бити на анализи *феноменалне свести* и квалитета те свести (тзв. *qualia*) као посебног вида означавања иредуцибилних доживљаја сопства.

2. Свест као предмет психологије (стр. 50–105)

У овом поглављу ауторка настоји приказати развој интереса за проучавањем свести у оквиру модерне психологије. Тај интерес се развија између два пола: између оријентације ка објективистички оперишућим природним наукама и покушаја очувања субјективног карактера свести у виду интроспекционизма. Тако се приказује историја развоја научних представа о души од новог века као и њихових метафизичких импликација (код Декарта, Лајбница), а такође и покушај заснивања научне психологије (Фехнер, Вунт, Вирицбургска школа, Џејмс итд.). Такође се приказује појава бихејвиоризма као изразито редукционистичког програма, када је у питању одређивање појма свести („уклањање свести и менталистичких појмова из психолошког речника“ (стр. 68) нпр. код Скинера). Као следећу етапу у развоју научно-психолошких представа о свести ауторка скицира главне постулате тзв. *когнитивне психологије* као оне психолошке дисциплине која емпиријски и формално-операционалистички проучава менталне процесе и која је по томе ближа бихејвиористичком програму него што се обично мисли. На крају овог историјског приказа ауторка указује на тенденције проучавања свести у актуелним психолошким дебатама – ту су посебно од значаја теорије свести Шалиса (концепт *dominant action system*), Хилгарда и Килстрома (*надгледање себе* (*monitoring*) и *контролна функција*), Џонсон-Лејрда (свест као „хијерархијски организован систем паралелног процесирања“), Аткинсона и Шифрина (поимање свести у моделу процесуирања

информација), Канемана, Черија и других (повезивање свести са *пажњом*). Један од најсложенијих модела свести, онај Килстромов, приказан је у виду засебног графикона (стр. 83.). Такође се наводе примери из *неуропсихолошких* истраживања свести (*split-brain studies* – стр. 88 и сл.). Ауторка у свој приказ психолошких истраживања свести укључује и анализу несвесног као пандана свести (стр. 92–99). Пред крај овог поглавља повлачи се диференција између два типа свести који ће бити од посебне важности за разматрање проблема свести у аналитичкој филозофији духа: *феноменална свест* (*phenomenal consciousness*) и *доступна свест* (*access consciousness*). Тиме је већ дат прелаз са психологије на филозофију духа. — Карактер другог поглавља дисертације је врло информативан. Ауторка својим излагањима демонстрира своје темељно познавање историје психологије, те савремених тенденција на пољу (неуро)психолошког изучавања свести. Независно од контекста рада ово поглавље може послужити као увод у историју саме психологије, али уједно би могло филозофски заинтересованим читаоцима дати увид у начин како се формира појам свести који је подједнако важан како за психологију тако и за филозофију духа.

3. Проблем свести у филозофији духа (стр. 106–186)

Ауторка као следеће приказује рецепцију проблема свести у филозофији духа. Под утицајем обрта ка језику (прелазак са метафизичких питања на питања која су логички формулисана и која имају јасан смисао) формирао се одређен стил филозофског преиспитивања стварности. Фокус је овде на анализи свакодневног говора о менталним стањима и процесима. У току свог даљег развоја филозофија духа се бавила и језиком неких наука којима се описују ментални процеси (пре свега неурофизиологија) – ту филозофија духа постаје метатеорија. Главни проблеми који се овде разматрају груписани су у три домена: *однос тела и душе, интенционалност менталних стања и проблем феноменалне свести*. Последња група проблема препознаје се као најтежа, али и најактуелнија, па је управо због тога предмет обраде у овом раду. У склопу овог поглавља даје се и краћи осврт на бављење проблемом свести (уопште проблемом односа тела и душе) у историји филозофије (од старих Грка до савремених аутора), што још једном показује темељну упознатост кандидаткиње са обрађиваном облашћу. Посебан акценат се ипак ставља на нови материјализам који се појавио у савременој филозофији духа (физикализам Бечког круга, Рајлов логички бихејвиоризам, психо-физичке теорије идентитета (Плејс, Смарт, Фајгл, Армстронг, Луис), елиминативни материјализам (Пол и Патриша Черчланд, Данијел Денет, Џорџ Реј). Али присутне су и тенденције развијања нередуccionистичког материјализма (Патнамов и Фодоров принцип мултипле реализације, Дејвидсонов аномички монизам, емергентизам). Један од главних проблема који се дискутује у оној филозофији духа, која избегава редуccionистички манир мишљења, јесте проблем тзв. *qualia*, уопште покушај да се укаже на специфичност доживљаја субјективности (или – што је исто – субјективног карактера доживљаја). Ауторка полази од проблема који је јасно формулисао Томас Нејгел у чланку из 1974. године „Како изгледа бити слепи миш?\": колико год нам физикализам учинио плаузибилним функционисање менталних процеса на бази материјалистичког објашњења, остаје тиме недокучен проблем, шта то за један субјект значи „имати одређени доживљај“. Под изразом *qualia* „подразумевају се феноменалне одлике првог реда, субјективни квалитети, у првом реду чулне свесности, који су једноставни и недељиви, дакле нека врста феноменалних атома“ (стр. 150 и сл.). У одељку посвећеном одређењу ових феномена дискутују се њихове одлике: хомогеност, транспарентност, презентност, есенцијална субјективност. Засебно се дискутује епистемолошки и онтолошки аспект проблема *qualia*. У склопу тематизације оног првог разматра се аргумент непотпуног знања код Фреда Цексона као и мисаони експеримент о неуронаучници Мери, затим и аргумент „експланаторног јаза“ (Џозеф Левајн), у склопу тематизације онтолошког аспекта модални аргумент (одређивање разлике између човека и зомбија), те Чалмерсова таксономија могућих схватања односа свести и физичког света (А–F тип материјализма). Поглавље се завршава разматрањем проблема првог лица, какво налазимо код немачког филозофа духа Томаса Мецингера (теорија самомоделирања као нова теорија субјективности), а ауторка покушава Мецингерова разматрања довести у везу са резултатима контемплативних пракси будизма. Тако се у дискусију уводи појам *перспективе првог лица*, што ће посебно бити важно приликом експлицирања ауторкиног става, када је у питању одређивање феноменалне свести и степена њене самосталности. — И у овом делу своје дисертације кандидаткиња показује врло темељну упознатост са литературом, посебно са оном из аналитичке филозофије духа. Врло успешно је спроведена класификација редуccionистичких и више

емергентистичких концепција, а већ у овом делу рада је припремљена дискусија проблема феноменалне свести и метода првог лица која ће уследити у петом и шестом поглављу.

4. Проблем свести и субјективности у психотерапији (стр. 187–330)

Четврто поглавље дисертације Изабеле Хубер садржи најобимнију грађу од свих поглавља, отуда је оно и најдуже у целом раду (близу 150 страница). Овде се ауторка осврће на историјат психотерапијских идеја у западно-европском, англосаксонском, а делом и у источно-азијском контексту, затим даје врло исцрпан преглед различитих оријентација на пољу психотерапије. Психотерапија је у својој бити пројекат интердисциплинарног карактера (налази се на размеђи психологије, психијатрије, медицине, а томе би се још могла прикључити и филозофија животне уметности). Ауторка предмет психотерапије дефинише на следећи начин: „Психотерапија се бави намераваним и са становишта клијента жељеним променама у домену субјективног доживљавања, когниције, понашања и неуралних структура, које су последица процеса комуникације у оквиру психотерапијског односа.“ (Стр. 194 – у оригиналу курзив.) Посебно је важно како се види функција свести, свесности и освешћивања у оквиру различитих психотерапијских модела. Редом се излажу психоаналитички приступ (Фројд, Јунг, Адлер), бихејвиорални, одн. когнитивно-бихејвиорални приступ (Волпе; Алберт Елис, Арон Бек, Доналд Мајхенбаум), посебно различити видови терапија које почивају на тзв. *mindfulness-awareness* принципу (Марша Линехам, Јон Кабат-Зин, Тиздејл/Бернард, Стивен Хејс), егзистенцијалистички приступи (Бинсвангер, Бос, Франкл, Ирвин Јалом), разни видови хуманистичке психотерапије (Карл Роцерс, *Gestalt* терапија, телесна терапија (Рајх и његови ученици; новији телесно оријентисани приступи Питера Левина, Пет Огден и др.), конструктивистички приступ у виду тзв. *кратке терапије оријентисане ка решењима* (Стив де Шејзер, Инсо Ким Берг). Од стр. 316 до стр. 319 дат је табеларни преглед различитих психотерапијских оријентација, са фокусом на концепцији свести која се у њима заступа, затим на улози коју свесност и освешћивање играју у самом терапеутском процесу и приликом остваривања терапијских циљева, као и уопште на одређењу појма свести. Ауторка даје такође и преглед дешавања на плану психотерапије почетком 21. века. Она указује на четири развојна тренда у овој дисциплини – то су: *интердисциплинарност*, *инклузивност*, *интегративност* и *саморефлективност*. Психотерапија прима импулсе из разнородних дисциплина: когнитивне и афективне неуронауке, интерперсоналне неуробиологије, мултидисциплинарних студија свести, епигенетике, али такође и из филозофије и различитих контемплативних пракси (посебно оних из традиције будизма). Данашња психотерапија покушава у методолошком погледу укључити у рад што више приступа; преиспитује се чисто објективни став самог терапеута и указује на конструктивистички карактер његовог начина рада, а поставља се и питање вредносне оријентације психотерапије. Психотерапија се у већој мери од других дисциплина може сматрати науком о субјекту. Ауторка у њој види спону између „света живота“ и природнонаучне објективности. Психотерапеут мора унапред прихватити субјективност његовог клијента, а такође и уважити његову аутономију као личности. На крају поглавља разматрају се и три аспекта психотерапијске праксе у којима се огледа значај субјективности: ограничење претеране кодификације терапеутског поступка, улога различитих типова интелигенције у психотерапији и њихово свесно развијање кроз терапеутски процес (интелигенција у чисто когнитивном смислу (IQ), емоционална интелигенција (EQ), духовна интелигенција (SQ)) и акцентуирање значаја доживљајног рада субјекта у психотерапијском процесу. — Пошто је тема ове дисертације „проблем свести у филозофији духа и психотерапији“, сасвим је разумљиво да је део који се односи на психотерапију прилично обиман – а то и треба бити тако. Независно од обраде теме, део о психотерапији може се читати сам за себе. На тај начин се читаоци могу увести у основе психотерапеутске науке. Али уједно се обезбеђује база за разматрање главног проблема којим се ауторка бави у овом раду – који значај има концепт феноменалне свести за психотерапију. Ауторка показује способност да врло концизно сажме сложене приказе материје као и да да преглед позиција на одређеном пољу, не тежећи при томе само ка једном становишту него развијајући интердисциплинарни и мултиперспективни приступ проблемима.

5. Методе првог лица и проблем феноменалне свести (стр. 331–361)

За разлику од претходних поглавља, која су била изразито историјски акцентуирана и имала прегледан карактер (у смислу давања прегледа различитих позиција на пољу филозофије духа и

психотерапије, када је у питању поимање свести), пето и шесто поглавље су изразито систематски конципирана и у њима се интензивно дискутује актуелни проблем феноменалне свести, посебно карактеристичан за аналитичку филозофију духа. У петом поглављу приказују се методе првог лица и њихов значај за поимање свести. Прави се јасна методолошка разлика између *метода првог и трећег лица*: „Методе првог лица настоје да опишу менталне процесе и садржаје онако како се они манифестују из угла свесног субјекта, за разлику од метода трећег лица, карактеристичних за природне науке, које описују свој предмет (нпр. природне феномене, менталне процесе) без референце на свесну, искуствену сферу.“ (Стр. 334) Ауторка даје компаративну анализу шест метода: (1) интроспекција у оквиру структуралистичке психологије (пре свега метода интроспекције у Вунтовој школи, фокусирана на сензуално искуство), (2) Џејмсов концепт интроспекције (функционалистички опис „тока свести“, укључујући поделу стања свести на супстантивна и транзитивна), (3) Хусерлова феноменолошка метода (у смислу истраживања феноменалног карактера света из перспективе првог лица које покушава да се уздржи од објективних тврдњи о природи света), (4) техника фокусирања Јуџина Гендлина (скретање пажње на тзв. *felt sense* (појам близак Џејмсовом схватању „рубова свести“ (*fringe*)) које се одвија у шест корака, што је потом развијено у методу „мишљења на рубу“ (*Thinking at the Edge*)), (5) неурофеноменолошка метода (покушај успостављања информативних корелација између феноменалних и неурофизиолошких података – нпр. код конструктивисте Вареле) и (6) будистичка *mindfulness* медитација (*satipatthana* – ради се о контемплативној пракси самоосвећивања искуства сопства која укључује развијање („тренирање“) пажње „отвореног типа“ као и отвореног става према свим садржајима свести без њихове селекције). Тако нам интроспективне методе, предочене у овом поглављу, откривају нове феномене који обично измичу објективистичкој категоризацији природних наука, а који се могу адекватно описати тек из угла првог лица: „транзитивна стања свести и рубови свести, беспредставне мисли, *felt sense* и *felt shift*, *mindful* тренуци, искуство тока, врста става према садржајима свести коју претпостављају и фокусирање и *mindfulness* медитација“ (стр. 361), тако да се опис искуства свести не треба ограничити само на *qualia* официјелног дискурса аналитичке филозофије духа. — И у овом поглављу ауторка у великој мери демонстрира своју компетентност на пољу филозофије духа и психологије, али показује и да уме промислити систематски релевантне импликације проблематике којом се бави. Ово поглавље није само од методолошке користи – због класификације интроспективних метода – него и од епистемолошке – даје се укратко феноменологија посебних облика свести који често измичу нашој пажњи, али које би ваљало засебно филозофски и психолошки истражити.

6. Квалитативна анализа метода првог лица и њихових налаза (стр. 362–401)

Предзадње поглавље треба да представи компаративну анализу шест метода првог лица предочених у претходном поглављу кроз десет тематских димензија. У уводном делу поглавља даје се анализа појма *интроспекције*. Ауторка показује скепсу према појмовном пару „унутра-споља“, ако се он некритички примењује. Разлика између објективног и интроспективног истраживања бива одређена као разлика у фокусу пажње и интересовања – објективно истраживање смера на резултат, интроспективно на процес. То се може продуктивно искористити у психотерапији: психотерапеут може од свог клијента тражити да се његова пажња преусмери са резултата на процес самопосматрања (овде је битно одговорити на питање *Како?*, а тај одговор се разликује од оног на питање *Зашто?* – одговор на прво питање треба да мобилизује пажњу субјекта за опис сопственог доживљајног искуства). Психотерапија помаже да се даље развија и усавршава операција самопосматрања преко које субјекту постају доступна његова психичка стања (посебно она која измичу пажњи, дакле *felt sense*, рубови свести, *mindful* моменти итд.). Намера ауторке је да у овом поглављу презентује *квалитативну* анализу примене метода првог лица (да препозна њен смисао, да размотри питање зашто примена тих метода ствара толике тешкоће, до којих података долазимо употребљавајући методе првог лица, шта са њима можемо да започнемо, да ли се те методе могу даље развијати и побољшавати итд.). Десет димензија се узима као категоријални оквир за одређивање домета шест метода приказаних у петом поглављу: (1) однос према исходу посматрања (у зависности од усмеравања посматрања замишљеним исходом сâм опсег посматрања може бити мање или више ограничен, а његов резултат мање или више под утицајем теоретских претпоставки), (2) суштински методски поступак (сâм профил методологије, врста става који јој лежи у основу и структура поступка), (3) врста пажње (улога пажње и њена спецификација у зависности од

истраживачког интереса којим се руководи онај ко примењује неку методу првог лица), (4) посматрани и описани аспекти феноменалне свести (тима се мисли на садржај посматрања и описивања), (5) тренинг (спецификација потребе за тренингом и врсте тренинга којима се неко вежба у примени неке методе првог лица), (6) могућност интерсубјективне верификације (одређивање степена „научности“ методе – она је утолико „научнија“, ако се њени резултати могу интерсубјективно проверити), (7) утицај посматрања на посматрано (да ли приликом посматрања неког феномена из одређене перспективе првог лица тај феномен поприма неке нове црте), (8) прагматичка релевантност (ова димензија се односи на могућност примене неке методе у практичком контексту), (9) веза са методама трећег лица (тј. у којој мери се нека метода првог лица може повезати са методама трећег лица) и (10) начин вербализације извештаја (пошто није нимало лако вербализовати искуства посматрана неком методом првог лица, ваљало би тренирати посебно процес вербализације резултата посматрања). Приликом разматрања ових десет димензија ауторка констатује сличности, али и веће или мање разлике међу појединим методама првог лица (нпр. Вунтова метода показује блискост са неурофеноменолошким приступом, али разлика је у томе што овај може да се комбинује са методама трећег лица (примењеним у неурофеноменологији) и што полази од конструктивистичке основе, затим се може установити сличност *mindfulness* медитације и Џејмсових и феноменолошких запажања ...). Главни закључак који ауторка повлачи из своје компаративно-квалитативне анализе метода првог лица јесте да те методе нису напросто произвољне, да оне не испитују нешто приватно, недоступно вербализацији или чак нешто мистично, већ нешто што је итекако могуће интерсубјективно проверљиво разматрати; тешкоће које се овде јављају практичне су природе: како истренирати пажњу ради што јаснијег предочавања посматраних феномена и како пронаћи адекватан начин њиховог језичког приказивања. — У систематском погледу најсложеније поглавље надовезује се на претходно и у обрисима даје једну специфичну методологију посматрања првог лица која треба да буде допуна објективистичким приступима феномену свести који се углавном форсирају у природним наукама, уједно коректив исувише редукционистичког поимања феномена духа. Ауторки није стало да једном од метода првог лица да предност у односу на друге, него да покаже могућност њиховог међусобног прожимања и комбиновања – свака од тих метода има своје предности као и мане. Али оно што је најважније јесте да се – како и сама ауторка примењује – покаже да погледом „изнутра“ могу да се открију чињенице које остају скривене погледу „извана“, а такође да се назначи богатство феномена истраживаних методама првог лица које превазилази оквире онога што је у аналитичкој филозофији духа оквалификовано једино појмом феноменалне свести. Ауторка проширује оквир посматрања даг у таквој врсти филозофије духа, а уједно указује на могућност усавршавања тих метода перманентним тренингом, што је и методолошки врло користан увид.

7. Закључак (стр. 402–414)

Закључни део рада сажима главне идеје којима се руководила кандидаткиња приликом писања своје дисертације. Овде се она осврће на разлоге зашто се у савременој (аналитички спроведеној) филозофији духа поставља проблем феноменалне свести, а зашто у психотерапији, феноменологији и контемплативним дисциплинама. У оној првој зато што се на тај начин коригује исувише једностран објективистички приступ феноменима духа, преузет из природних (нпр. неуро-)наука, а у овим другим је полазак од феноменалне свести саморазумљив, јер управо оне се баве квалитативним аспектом искуства сопства (у том смислу је психотерапија практично оријентисана дисциплина која се не може једнострано идентификовати са природнонаучним или духовнонаучним моделима знања). Статус феноменалне свести варира у појединачним психотерапијским школама – код психоаналитичара се умањује њен значај (предност се даје несвесном), а код феноменолошких и *mindfulness* приступа она је у центру интересовања психотерапеута. Указује се посебно на тешкоћу у решавању онтолошких и епистемолошких проблема свести: показује се да је тешко превазићи *дуализам* у мишљењу који не доминира само свакодневним мишљењем (пуко веровање у независно постојање субјекта и објекта искуства), него и метафизичким, па чак и научним мишљењем; с друге стране један проблем као што је онај „*туђе свести*“ („Како знам да други такође има свест као ја?“) ваљало би промислити из *практичке*, а не искључиво из теоријске перспективе, где остаје нерешен или бива елиминисан као бесмислен ако не остане у оквиру неке бихејвиористичке интерпретације, јер посматран са практичког становишта он сам по себи има *етичке* импликације. Зато ауторка жели да истакне и *културни* значај психотерапије, јер она у старту позитивно вреднује субјективност и

даје простора субјекту за артикулисање својих доживљаја света, што се види у неауторитарној комуникацији између психотерапеута и његовог клијента. „[П]сихотерапија ради на рестаурацији поверења у сопствено искуство и на успостављању аутономије клијента. Тиме макар малим делом исправља последице постварања и обезвређивања субјективности у данашњем друштву.“ (Стр. 414) — У закључку ауторка не сажима једноставно резултате својих истраживања него покушава да отвори нова поља за дискусију проблема свести. Њен пледоје за тематизацију тог проблема у оквиру психотерапије жели да укаже на важност практичне стране тог проблема: без обзира на то које представе о субјективности прихватили – дакле, покушавали их очувати као у виду нередуccionистичких теорија духа или их уклопити у неку од природнонаучних парадигми како то чине бихејвиористи или радикални материјалисти –, оно што је важније јесте како пустити да субјект у оквиру своје животне праксе освести своје искуство на тај начин да се не осећа отуђеним у свету у којем све више маха узимају медијске и економским интересима испосредоване манипулације сопства и деградације субјективности.

Литература (стр. 415–431)

Списак литературе приложене дисертације садржи 221 библиографску јединицу. Већина проучаване литературе је написана на страном језику (енглески и немачки). То показује да је кандидаткиња „из прве руке“ проучавала изворну литературу и оне публикације које су рецентне на пољу филозофије духа и психотерапије, а то говори у прилог високом квалитету рада.

VI СПИСАК НАУЧНИХ И СТРУЧНИХ РАДОВА КОЈИ СУ ОБЈАВЉЕНИ ИЛИ ПРИХВАЋЕНИ ЗА ОБЈАВЉИВАЊЕ НА ОСНОВУ РЕЗУЛТАТА ИСТРАЖИВАЊА У ОКВИРУ РАДА НА ДОКТОРСКОЈ ДИСЕРТАЦИЈИ

Таксативно навести називе радова, где и када су објављени. Прво навести најмање један рад објављен или прихваћен за објављивање у часопису са СЦИ листе односно са листе министарства надлежног за науку када су у питању друштвено-хуманистичке науке. У случају радова прихваћених за објављивање, таксативно навести називе радова, где и када ће бити објављени и приложити потврду о томе.

Izabela Huber, *Coaching by Consciousness*. Ein west-östlicher bewusstseinsorientierter Ansatz für Selbstführung und Coaching, Homo Integralis Publications, Verlag Andreas Mascha, München, 2010, 210 стр.

Изабела Хубер, „Проблем феноменалне свести у савременој филозофији духа“, у: АРХЕ 17, Часопис за филозофију, Филозофски факултет, Одсек за филозофију, Нови Сад, 2012, стр. 101–116.

VII ЗАКЉУЧЦИ ОДНОСНО РЕЗУЛТАТИ ИСТРАЖИВАЊА

Кандидаткиња Изабела Хубер је у својој докторској дисертацији под називом *Проблем свести у филозофији духа и психотерапији* дошла до следећих закључака, односно резултата: (1) како би се феномен свести истражио у својој иредуцибилности, неопходно је да у његово истраживање буде укључено што више дисциплина које не следе искључиво редукционистички програм, а које ће међусобно ступити у продуктивни дијалог, (2) проналажење „заједничког имениоца“ за нередукционистички приступ у виду појма феноменалне свести који би чинио концептуални оквир за повезивање различитих дисциплина, (3) предлог да се методологија првог лица прихвати као адекватна основа за мултидисциплинарни приступ феномену свести (а то не искључује могућност њеног повезивања са методама трећег лица), (4) омогућавање другачијег погледа на однос субјективног и објективног који се разликује од традиционално прихваћеног, што би филозофији духа дало нове импулсе (при томе „поглед изнутра“ има важну функцију), (5) препознавање продуктивне улоге психотерапије у процесу позитивног вредновања интрасубјективног искуства за саморазумевање индивида захваљујући њеном практичком карактеру, што је и препоручује за укључивање у интердисциплинарне студије свести.

VIII ОЦЕНА НАЧИНА ПРИКАЗА И ТУМАЧЕЊА РЕЗУЛТАТА ИСТРАЖИВАЊА

Експлицитно навести позитивну или негативну оцену начина приказа и тумачења резултата истраживања.

Кандидаткиња је адекватно приказала закључке истраживања, посебно у седмом поглављу. Резултате свог истраживања је јасно тумачила у склопу излагања своје аргументације: (1) јасно је указала на интердисциплинарни карактер свог рада, (2) појам феноменалне свести јој је служио као главни медијум за повезивање различитих теоријских оријентација, (3) концизно је извела методологију првог лица, приказавши шест различитих метода, а ове анализирано кроз десет димензија, (4) понудила је начин како употреба „погледа изнутра“ поново може бити од користи за нередукционистичку филозофију духа, указујући и на отварање нових онтолошких и епистемолошких перспектива, (5) посебно је акцентуирала значај укључивања психотерапије у студије свести, јер је у њој неопходан такав појам субјективности који *per se* тражи активну улогу самог субјекта у тумачењу својих интрапсихичких искустава и доживљаја.

IX КОНАЧНА ОЦЕНА ДОКТОРСKE ДИСЕРТАЦИЈЕ:

Експлицитно навести да ли дисертација јесте или није написана у складу са наведеним образложењем, као и да ли она садржи или не садржи све битне елементе. Дати јасне, прецизне и концизне одговоре на 3. и 4. питање:

1. Да ли је дисертација написана у складу са образложењем наведеним у пријави теме

Дисертација *Проблем свести у филозофији духа и психотерапији* кандидаткиње Изабеле Хубер написана је у складу са образложењем наведеним у пријави теме.

2. Да ли дисертација садржи све битне елементе

Дисертација садржи све битне елементе – подељена је на седам поглавља од којих свако одговара намери коју је кандидаткиња имала приликом пријављивања теме.

3. По чему је дисертација оригиналан допринос науци

Дисертација је оригиналан допринос науци јер она један класичан филозофски проблем – проблем свести – лоцира у пољу у којем се укрштају (неуро)научни, филозофски, психолошки и психотерапијски интереси и покушава наћи интердисциплинарни одговор на питање шта чини самосвојност феномена свести. Ова дисертација може послужити као увод у савремену филозофију духа, али и као добар преглед психотерапијских школа и праваца у 20. и почетком 21. века. Ово је један од првих покушаја у Србији да се повежу аналитичка филозофија духа и психотерапија преко једног значајног филозофског проблема.

4. Недостаци дисертације и њихов утицај на резултат истраживања

Дисертација нема недостатака већ из тог разлога што ауторка у њој не заступа неки догматски став него позива потенцијалног читаоца на отворен дијалог и развијање алтернативних гледишта о разматраном проблему без њиховог наметања онима који би евентуално могли бити другачијег мишљења.

X ПРЕДЛОГ:

На основу укупне оцене дисертације, комисија предлаже:

- да се докторска дисертација прихвати, а кандидату одобри одбрана
- ~~— да се докторска дисертација враћа кандидату на дораду (да се допуни односно измени) или~~
- ~~да се докторска дисертација одбија~~

ПОТПИСИ ЧЛАНОВА КОМИСИЈЕ

Нови Сад, 15. март 2016. године

_____
Проф. др Дамир Смиљанић, ментор

_____
Др Уна Поповић

_____
Проф. др Горан Голубовић

_____
Проф. др Артур Бјелица

НАПОМЕНА: Члан комисије који не жели да потпише извештај јер се не слаже са мишљењем већине чланова комисије, дужан је да унесе у извештај образложење односно разлоге због којих не жели да потпише извештај.